

חמש איכות

דרוש לפרשת דברים - שבת חזון

הקדמה - למשמעותו של הדרוש בימינו

ראיתי צורך להקדים מספר מילים בעניין הדרוש וחשיבותו הרוחנית, עקב העובדה שכלי פרשני ורוחני זה, עם כל מרכזיותו הגדולה בחיי עמנו לאורך הדורות, איבד בדור-שניים האחרונים את יוקרתו, עוצמתו והשפעתו בתרבות ישראל. לעובדה זו סיבות שונות: התגברות המגמות הריאליסטיות בחברה ובבית המדרש, מגמות שחזקו את לימוד הפשט ודחו את הלימוד הדרשני והקבלי; קשייהם של רבנים להסתגל לשפה ולהוויה המודרניות ולחבר את אופני החשיבה הישנים עם אלו החדשים – קושי שיצר פעמים רבות תחושה בקרב הקהל שדרשנים אלו אינם מחוברים אל המציאות העכשווית בתוכן דבריהם ובסגנונם; ומעבר לכל זה – פריצת המסגרת האינטימית של היהדות הדתית בתוך עצמה, ושל הרב עם קהל שומעיו, עקב השינויים המפליגים שחוללה המודרנה בעולם ובישראל.

העמידה המתמדת אל מול הזר, והצורך המתמיד להתמודד עם הזרות, הן שלי כדתי בתוך חברה חילונית, והן של החילוניות המאיימת על דתיותי, לא מאפשרים ליהודי להפגש בנחת עם תורתו ולהשתעשע עמה. מפגש עמוק, שהינו בסיסה של הדרשה, יכול לבוא רק על בסיס מנוחה פנימית וחוסר איום פנימי וחיצוני. היהדות הפכה ליהדות לוחמת ו'מתמודדת', הנמצאת במאבק מתמיד על עצם קיומה מול אידאות מערביות מתחרות, ובאווירה כזו אין מקום להומור, ל'וורטים', ולפיתוח צדדים פנימיים, משעשעים או אסתטיים, ממש כמו שבעת מלחמה אין החברה פנויה ליצירה תרבותית גבוהה ואיכותית, והיצירה מתגייסת ברובה לצרכים הקיומיים.

ברם, אווירה זו של מלחמה הולכת ונרגעת היום עקב שינויים מפליגים באורח המחשבה המערבי עצמו, וכפי שאפרט מעט להלן. אך לפני זה, קצת על אופיו של הדרוש עצמו: הדרוש, בניגוד לבחינה האובייקטיבית והמדעית, ניגש אל הטקסט מתוך דגש על עמדתו הסובייקטיבית של המתבונן והלומד, וגישתו הרוחנית הכללית. אין הוא מתיימר לתאר ולפרש את הכתוב או את הנושא שעליו הוא נסב כמות שהוא, אלא הוא דורש, משמע מחפש משהו בתוך הכתוב, משהו שהוא מעבר להסתכלות הפשוטה. מרגלא בפיו של מרן האריז"ל, שתפקיד הדרוש הוא לשבר את הקליפה שמכסה על השכל ולהגיע אל התובנה הפנימית ('מוחי' בלשוננו) ואל המפגש שבין נשמתו של האדם לבין פנימיות הנושא.

בעומק הדברים – ה'חיפוש' של הדרשן הינו בעצם דרישת אלקים. אבל כידוע – כל אחד פוגש אחרת את אלקיו, ולכן כל אחד מחפש וגם מוצא גילויים רוחניים שונים בתוך אותה המציאות. הדרוש הוא טכניקה של חופש, של השתחררות המתבונן מהעובדות היבשות וחדירה אל מימד רוחני וסובייקטיבי יותר, מימד של מפגש ראשוני תחושתי עם העניין. בדומה לצייר האקספרסיוניסטי, הדרשן קולט מן המציאות את החומרים המדברים אליו, ואותם הוא מציג באופן מובלט, תוך כדי שינוי פרופורציות. טכניקת הדרוש הופכת את העניין הנדרש מאובייקט חיצוני קשוח לסובייקט רך, אינטימי וגמיש, המתקשר ומאפשר גישה נוחה הרבה יותר אליו.

חזרתי להשתמש במדיום הדרשני נובעת מן התחושה העמוקה שהיום, בעידן הפוסט-מודרני, יש מקום לעלייתו מחדש של השימוש בדרוש, כפרשנות לגיטימית לטקסט או אף למציאות עצמה. הפוסט-מודרניזם טוען לגיטימיות של ריבוי לוגיקות, ולאפשרות הבלתי מוגבלת של פרשנויות למציאות, כתחליף למושג ה'אמת', ותוך כדי שבירת ההגמוניות של 'תיאוריות-על' גדולות. הדבר עשוי להביא לשתי מסקנות שונות בתכלית:

האחת היא, שאין משמעות עצמית לכלום. הכל אינטרפרטציות. – זוהי המסקנה החילונית.

והשניה היא, שאין משמעות אחת במישור האובייקטיבי. אבל קיימת משמעות במישור שבו נעלם הפער בין הסובייקט לאובייקט, ומשמעות זו עשויה להיות אפילו מוחלטת ביחס לאותו האירוע – הכולל את המתבונן והאובייקט בעיתוי מסויים. – זוהי המסקנה הדתית.

הפוסטמודרנה מסתכלת על החיים עצמם כעל טקסט, ה'מבקש' פרשנות. כמעט כל פרשנות היא לגיטימית בעיניהנבלבד שת. ישא הגיון פנימי כלשהו. ה'נרטיב' (סיפור) תופס את מקום האידאה, ועקב כך נשמטת היומרה להקיף באמירה כלשהי את ה'אמת', וכן נעלמת היומרה לכונן היררכיות בין אמיתות. אך דווקא אווירה מרוככת זו, היא זו המאפשרת (ובמובן התרבותי אף מחייבת) את החזרה לאופן החשיבה החז"לי ואף החסידי, הרגיל למסור את אמיתותיו לא ע"י אמירות פילוסופיות ממושטות (-אידאיות) ושטוחות אלא דווקא ע"י הסיפור, האגדה והדרשה, ואף המליצה והבדיחה. פוסטמודרניסט דתי איננו סובר שאין לו אמת, אך הוא מעדיף לבטא את האמת פנימית שלו – דווקא מחמת גובהה – באופן מעודן יותר, רב-פנים ורב מימדים, המשאיר לקורא את מרווח הפרשנות שלו ואינו מוחץ אותו באמיתותיו וראיותיו.

הדרשה ממהותה מתחמקת מהצורך להצדיק את עצמה מבחוץ. מציגה היא את עולמה ואת הקשריה, ומציעה לך בדרך של פיתוי להכנס לעולם האסוציאטיבי שהיא מתווה. אין היא מהווה איום על הקורא מכיון שאיננה טוענת 'כזה ראה וקדש', אלא 'כך אני רואה את הדברים'. אם רוצה אתה – אתה מוזמן להצטרף לקריאה שלי.

« « «

פתיחה

חמש פעמים מופיעה בתורה המלה "איכה", כולן בספר דברים – ספר מלכות ישראל בא"י, וכולן קשורות באופן כזה ואחר לחורבן הבית. בחלק מהמקרים הקשר הוא ברור ובולט, ובאחרים הקשר הינו סמוי. באחרונים מבטא הקשר את השרשים העמוקים יותר של החורבן.

אין זה מקרי שהפעם הראשונה היא בפרשת דברים, השבת שלפני ט' באב – יומה של מגילת "איכה", ובה קוראים את הפטרת ישעיהו ה' ית' ה' ל' ז' ו' נה". השבת שלפני מועד כוללת – כך מבואר בכתבי החסידות – את אורו הפנימי של המועד א"ה מו' ע' זמ' ק' ד' א' ש' ק' ו' ר' או א' ת' ס' ב' מו' ע' ד' ס' – אומר הכתוב בפרשת אמור, אך פותח בשבת ורק אחריה מביא את המועדים עצמם. אור המועד נגלה תחילה בשבת, וממנה – מהשבת שהיא "שמא דקוב"ה"¹, שהיא קדש עצמי, שקדושתה "קביעא וקיימא", נמשכת קדושה אל מקראי-הקודש, "דזמינין לאתר דאקרי קודש"².

1. זוהר ח"ב, פח, ב.

2. שם ח"ג, צג, ב.

קדושת השבת נעוצה בבריאת העולם, והקב"ה שיתף את ישראל בסודה שהוא סודו הפנימי, "כי בו שבת אלקים מכל מלאכתו", שיתף אותנו בעולם האינטימי בו הוא עצמו נח על כסא כבודו ומתענג על בריאתו. מפנימיות זו, מהתפארת האלהית, נמשכת הקדושה אל הזמנים העולמיים ההסטוריים של ישראל, קדושה שמקורה בספירת המלכות, כנסת-ישראל, המופיעה בכליל הדרה בבית המקדש, הדום רגלי אלהינו, בשלשת הרגלים.

בשבת עולה המלכות אל מידת התפארת, מתאחדת עמה ומקבלת דרכה אור עליון, אור א"ס. אור זה נמשך על ידה אל תוך השבוע, אל תוך הזמן והעולם, אל עולמם של ישראל ש"מקדשינהו לזמנים".

גם ט' באב הוא מועד³, ולמדוהו חכמים מהפסוק **בְּאֵיפֹהַ עָלִי מוֹעֵד לְשִׁבְרֵי בְּחֹרֶי י" –** אך זהו מועד פרדוקסלי; מועד שמהותו היא שבירת כלים. שבירה זו בעולם-הזה הינה פתח לאסון ומקור לחורבן ואבלות. אך לעתיד לבוא, לאחר שישחט יצה"ר, תהפוך שבירת הכלים למקור של עונג ושמחה שאינה פחותה ואף עולה על זו של החגים הרגילים. **פֶּה אָמַר אֲנֹתָּ: ב. יַעֲיֹ צֹם הַתָּמִי יִשְׂרָאֵל. יִבְיַע צֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה הַלְשֹׁן וְלִשְׁשֹׁן וְלִשְׁמֵתָה וְלִמְעַד יִם טוֹב יִם" (זכריה ח', יט).**

בעוה"ז, שאור התיקון לא יכול להגלות בט' באב עצמו, מופיע אור זה כמה ימים אחריו, בט"ו באב:

"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לביש את מי שאין לו. כל הכלים טעונים טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים... וכן הוא אומר, (שיר השירים א') יִנָּה וְרָא אֵינָה בְּנֹת צִיּוֹן בְּמַלְאָךְ שֶׁלְמָה בְּעֶטְרָה שֶׁעָטְרָה לָהּ לֹא מוֹפְיִים תִּתְנַתְּוּ וּבְיָוִם שֶׁמִּתְתַּלְבֵּוּ בְּיוֹם חַתֻּנְתּוֹ, זו מתן תורה. וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו" (תענית ד', ח).

אין זה רק סיום של נחמה למסכת תענית, וברור שהתנא מתכוון לקשור בין ט"ו באב והמועד הקודם לו – ט' באב, לבין בניית ביהמ"ק השלישי. וידוע הספור על ר"ע שראה בית שני בחורבנו ושחק, כיון שראה בחורבן זה עצמו את בנייתו של הבית השלישי.

ט' באב הוא יום בו נולד המשיח (ר' איכה זוטא נוסח ב' פר' א'), והוא היום שעפ"י המסורת ייבנה ביהמ"ק השלישי. אך לא רק שהוא ייבנה, בעתיד, ביום זה, אלא שמבחינה רוחנית נבנה בית שלישי ממש ביום שבו נחרב בית שני⁴. הקמה-בכח זו היא הסיבה הפנימית לחורבן בית שני. ר"ע שראה את הבית השלישי, הבנוי עפ"י הארת ספי' הכתר⁵, שמח, ואילו חכמים שראו רק את חורבן הבית, חורבן החכמה, בכו⁶. חכמים ראו את העולם הזה, ור"ע ראה את העולם הבא בתוך חושך הגלות עצמו. "איזהו בן עולם הבא, כל הסומך גאולה לתפילה של ערבית" – "גאולה מאורתא נמי הוי" (ברכות ד ע"ב).

מהותו של בית שלישי קשורה א"כ בשבירת כלים. בנייתו לעת"ל לא תמחוק את רישומה של השבירה, אלא תבוא כשנלמד לה. בנות מהשבירה עצמה ולראות את הפוטנציאל הגנוז בה. הכלים יישארו שבורים, אך לנו תהיה האפשרות להשתמש בהם בהיותם שבורים ולראות את השלמות שבשבר.

3. טור וש"ע או"ח תקנט, ולפיכך אין אומרים בו תחנון וסליחות.

4. ע"י משכני עליון להרמח"ל.

5. שם. ומתאים הדבר לר"ע דייקא, שהרי הוא היה דורש כתרי אותיות, וידוע שספי' הכתר היא סוד קוצו (הכתר) של יו"ד משם הוי' ב"ה. תורתו שינקה ממידת הכתר, האין שבתורה, היא תורת משיח, פנימיות תושב"ע, "וכולוהו אליבא דר"ע", ושע"כ מרע"ה לא הבינה כשהראהו הקב"ה בסיני, כי אז לא זכה עדיין לשער הנו"ן (דבינה) שזכה לו ר"ע ע"י ייסוריו, והוא בחי' פנימיות הבינה, "פנימיות אמא פנימיות עתיק" כנודע, בחי' שתיקה, "שתוק כך עלה במחשבה", כמובא בחסידות.

6. והיינו שהם לא זכו כמותו להארת הכתר, לשער הנו"ן, אלא רק להארת החכמה שהיא הארת בית ראשון ושני, ע"כ נקראו "חכמים". ואילו ר"ע שמו רומז למידת כתר, שאותיות שמו הם א' יעקב, אלופו של עולם – בחי' כתר, המאיר לבחי' יעקב, בחי' תפארת (ו"א); ואפשר גם: א' בקע י', היינו שהארת הכתר (אל"ף) בוקעת דרך הארת החכמה (יו"ד), וד"ל.

"אמר ר' אלכסנדר: ההדיוט הזה, אם משמש הוא בכלים שבורים גנאי הוא לו. אבל הקב"ה כלי תשמישו שבתפסת שנתאמה: ים רות נש, פּר, ה לב נש, פּר ו, נד, פּה... (ויקרא רבה, פר' ז).

שבירת הכלים האנושיים היא תקנתם, הכנתם וזיכוכם להפוך לכליו של הקב"ה. זוהי גם הסיבה שקץ הגלות האחרונה לא נתגלה. הגאולה האחרונה צומחת מתוך החורבן עצמו ואיננה "סיומו", היא איננה מחסלת אותו אלא מעלה אותו. גאולה זו איננה הפסקת הגלות וחזרה אל הבניין שמכבר, אלא הגלות עצמה הופכת לגאולה, החושך עצמו הופך לאור. "גאולה מאורתא נמי הוי". בתהליך מתמשך וכואב של אלפי שנים, יסתבר לנו לבסוף כי מעולם לא היינו בגלות. רגע הבנה עצום זה הינו רגע הגאולה. גאולה הינה גולה בתוספת א' – כותב המהר"ל⁷, עשויה היא מאותו החומר של הגלות, עם תוספת ה'אלופו-של-עולם' המסתתר בגלות זו, ויתגלה לבסוף. רעיון זה מקופל בסודה של מגילת אסתר, שכבר חז"ל עמדו שצירה הוא הגלות – "אסתר מן התורה וְאֶנְשֵׁי־הַסֵּטֶר אִסְתֵּר יר פּני ב' יום ה' הוא", ועניינה הוא גילוי ההסתר. למרות שהקב"ה אינו מוזכר כלל במגילה, הרי כל פעם שכתוב "המלך" הכוונה למלכו של עולם, ואף השם אחשוורוש רומז לקב"ה בבחי' אחרית וראשית, "אני ראשון ואַחֲרָיִם אַחֲרָיִם וְאֵין אֵלֵּהּ ים ע. מְד. י אַנִּי אָמ. ית נֶאֱתָה מְתָצִית י אַנִּי אַר. פּא" – שהיא היא ההתגלות דימות המשיח⁸.

ועומק הדברים הוא, שיתגלה אז עומק שליטתם של ישראל על העולם כולו ועל גורלם בפרט, ושכל הייסורים והבירורים החיצוניים כולם היו שיקוף של התהליכים הפנימיים ושל רצונם הפנימי⁹, ושעל כן שלטונם ועצמאותם אין ענינו בחיצוניות הדברים אלא דווקא בפנימיות, ושם הוא ללא מיצרים וגבולות. וזה יתגלה ע"י משיח, שעתידי – עפ"י דברי ר' נחמן – לכבוש את כל העולם מבלי לירות ירייה אחת, אלא רק ע"י דעתו המופלאה.

חמשת פסוקי 'איכה'

המהות של השבירה, שהיא מהותו של המועד הזה, קשורה במלה "איכה", בפסוקיה ובאותיותיה של המלה עצמה. ננתח הפסוקים בהם מופיעה המלה, מתוך מגמה לגלות את הקשר שלהם לעניין החורבן.

א.

שָׂא אֶת־בְּבִהָ אֶטֶר, תְּכֶם וּמִשָּׁאֶכֶם וְרִיבְכֶם (דברים א', יב)

משה מתעייף, לכאורה, מלשאת על עצמו את עם ישראל. אך למעשה הדברים היו קצת אחרת. אם נחזור לפרשת יתרו, שם מתוארים הדברים לראשונה, נראה שמלכתחילה לא הרגיש משה שום עייפות ורפיון בדבר. משה שפט את ישראל מבוקר ועד ערב ללא לאות. יתרו הוא זה שעורר אותו להביט אחרת על כל העניין, ומשהצליח להשפיע על משה, נעשו הדברים באמת יגעים.

יתרו, בעל המבט 'הריאלי', מבט של עולם-הזה, מזועזע ממה שהוא רואה כבזבוז משווע: צָבָל תִּבְלֵם אֶתְּהֶם הַגֵּם הָעֵם הַזֶּה אֲשֶׁר־רָכַע כְּבַד מִמֶּנִּי הַדְּבָר. משפטו זה של יתרו 'פוקח' את עיניו של

7. נצח ישראל פ"א.

8. ועפ"י סוד היא התגלות אור הסובב כל עלמין, בחינת עיגול המקיף, שבכחינת העיגול נעוץ ראשו באחירתו.

9. ראה תורה אור למגילה, ד"ה ומרדכי יצא (צג, א).

משה, ואז מתחיל הוא להרגיש את המועקה. דומה הדבר לאכילה מעץ הדעת. המודעות לכך שהם – אדם וחווה – ערומים, הפכה את העירום לבעיה, למקור של בושה, והוציאה אותם באחת מהתמימות הנקייה והחפה. ואכן יתרו, שנקרא קיני, מזוהה בקבלה עם נשמת קין, נשמה שנמשכה ע"י הנחש שהטיל זוהמא בחווה ע"י חטא עה"ד¹⁰. יתרו הוא מעין נחש, אך נחש מתוקן¹¹. ראייתו העולם-הזוהית, החושנית, הינה הפוכה משל משה¹². חיבורם המחודש קודם מתן תורה הוא א"כ חיבור נשמות הפכיות ותנועות רוחניות הפוכות, ובנוסף האריז"ל, חיבור נשמת הבל בנשמת קין, שעל ידו נתגלתה נשמת אדה"ר ותוקן חטאו, ועי"ז נמשכה התורה לעולם: "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו ע"א).

אך יחד עם זה, לא היה החיבור הזה ברום דרגתו, ועל כן פגם דק הוטל במדרגת משה. זהו הפגם הבא לידי ביטוי בפסוק שפתחנו בו, פגם החלל **לְבַדְיָ שְׂאֵת אֶת כָּם**. חולשה זו הופיעה ביתר שאת בפר' בהעלותך, וכאן כבר גרמה לפגיעה ממשית בקהל ישראל, במות המתאווים לבשר¹³. "משה כולל את נשמות ישראל מצד התורה" – באופן כוללני, מלמעלה, "ומשיח (וכן יתרו) כולל אותן מצד עצמן"¹⁴, באופן פרטני, מלמטה. הביקורת הנסותרת של יתרו היא שלא נכון הדבר שמשה יכול ויחבק את נשמות ישראל בחיבוק כללי גרידא; עליו להאציל סמכויות, ועל ידי כן לתת מקום להתפשטות המגמות הפרטיות והאישיות ביתר הרחבה. כל נשמה צריכה להתקשר לתורה עפ"י שרשה העצמי ולא להיות תלויה במשה רבנו. כל עוד הוא ממשיך לפרנס ולדאוג לכולם בעצמו הוא גורם בכך לניוונם הרוחני, ואינו מאפשר את התנועה המפרה העולה מלמטה למעלה של הבירורים הפרטיים (העלאת מייין נוקבין).

בניית היררכיה משפטית הופכת את משה לראש הפירמידה, ובאופן זה רק הדברים הגבוהים באמת מגיעים אליו. ייחודו של משה נשאר כמוסר התורה וממשיכה מלמעלה למטה ('המשכת מייין דכורין'), אבל העם כולו שותף בתהליך יישום התורה ובדיון המשפטי, בתנועה מלמטה למעלה, מהאיש הפרטי אל שר העשרה, וממנו אל שר המאה וכו' עד משה. בכך נשלם תיקון הנשמות לקראת המציאות השלמה, בה אור הכלל נותן מקום גם לאור הפרט ואינו בולע אותו.

התעוררות זו של יתרו ושל **מִשְׁחֵךְ אֶשְׂרָא לְבַדְיָ** – היא ראשית התעוררות אורו של משיח, אך היא גם שרש שבירת הכלים הלאומית. מעין "נסירת הפרצופים", בהפרדת האשה מאישה, כך ננסרות בזה נשמות ישראל ממשה רבן, משפיען הגדול, ומתחילות לקבל פרצוף ייחודי, גוונים, חשיבה

10. עי' זוהר ח"ב, כח, ב.

11. היינו משיח. בשל"ה הק' מובא שנחש בגימ' משיח. משיח הינו נחש דקדושה. ישי אבי דוד מכונה בדה"י נחש. וראה ערפלי טוהר עמ' כא-כב. וכן מבואר באריז"ל שמשיח הוא משרש קין, שרש יתרו. והכשרתו של משה להנהגת ישראל (שהיא בחי' משיח, הוא גואל ראשון והוא גואל אחרון כנודע) היא ע"י אחיזת הנחש בזנבו, וכל זה בהיותו רועה צאן יתרו דייקא. וראה גבורות ה' פ"ט. ויתרו הוא גר מדיני, וכן משיח בא מרות המואביה, ומואב ומדין ענינם אחד, כמובן מהפס' "הן הנה היו בדבר בלעם" וגו' (במדבר לא).

12. וראה בגבורות ה' שם, שעבודת ה' של יתרו היא ע"י צירוף כל הפרטים של כל העבודות הזרות ועד לביטולן, היינו עבודה מלמטה למעלה, כלל שמופיע דרך הפרטים, סוד עליות המלכות. ומשה שהוא סוד דעת דז"א הוא משוי מהמים העליונים וממשיך אותם למטה בסוד אור ישר, בחי' שושבינא דמלכא, בסוד "וירד ה' על הר סיני".

13. ועיין היטב בדברי הרב קוק במאורות הרא"ה - הגדה של פסח, עמ' רמג וא"י, שם מבאר שהדרישה שמשה דייקא יאכילם בשר היא מצד שרש משיח שבהם, וחולשתו לעשות זאת מעידה על חולשת חיבורו עם בחי' משיח. ולהעיר שידוע שענין משיח הוא המשכת אלקות לבחי' בשר, היינו בגשמיות ממש, ושבימות המשיח יהיה גילוי כבוד ה' בעיני בשר דייקא ככתוב "וראו כל בשר" וכו' כמבואר בכ"מ בדברי אדה"ר.

14. שם.

עצמאית ואוטונומית. וכשם שהנסירה הובילה בסופו של דבר לחטא אדה"ר¹⁵, כך הובילה נסירה זו לחטא העגל ושאר החטאים שבספר במדבר.

עקב הנסירה מופיעה המועקה של משה, אשר כבר באמת אינו יכול להמשיך לשאת את ריבוי הדעות והצרכים של ישראל, ובשיאה היא מופיעה בפרשת בהעלותך, כשמבקש משה למות:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְעַתָּה לֹא־לָחֵץ בְּדִבְרֵי וְלִמְהַרְהָרֵךְ לָמַח לֹא־מִצַּת יַתֵּן בְּעֵינַיִךְ לְשׁוֹם אֶת־מִשְׁאַ פְּלֵה־עַם הַזֶּה וְהַתְּעַלְּפֵה יְהוָה עִתֵּי יְהוּאָה פְּלִסְתָּאֵנִי כִּי יִלְדֶת יֵהוּ פִּי תִּיהוּ פִּי תִּאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּתִיקָךְ פֶּאֶשֶׁר יִשְׂאֵהוּ אֶמְנָן אֶת־הַיֵּנֶק עַל־הָאָדָם מֶה אֲשֶׁר נִשְׂבַּעְתָּ לֹא־בְרִאֵיךָ לִי בְּשֶׁר לְתַת־לְכָל־הָעַם הַזֶּה כִּי יִבְפוּעַ לִי לֵאמֹר תִּנְהַלְנוּ בְּשֶׁר וְלֹא־פִלְסְתָּאֵנִי כִּי לְבַד־יִלְשֵׁן אֶת־כָּל־הָעַם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִפְּנֵי כֹחַ אֶת־עֲשֵׂה עִדְּבֵי גְּנִי נִאֲמָרְסוּמְ צַאת יַתֵּן בְּעֵלְפִיךָ אֶהְרַע־תִּי” (במדבר י”א, יא-טו).

דברים קשים. ואכן בעקבות קושי זה נשבר אורו של משה עצמו ומתחלק לשבעים ניצוצות, הלא הם שבעים חברי הסנהדרין, זקני העם, הנושאים אתו במשא העם.

חוסר יכולתו של משה לשאת את כולם מצד פרטיותם אלא רק ע”י הכללתם, היא שגרמה את הקטרוגים במדבר¹⁶, והיא העומדת בשרש חטאי קרח והמרגלים, שבעקבותם נגזרה גלות על ישראל במדבר וכן שאר הגלויות (עפ”י דברי רז”ל על בכיה של חנים וכו’). התלות של העם במשה, וחוסר הצלחתו של משה להביא לידי עצמאותם הרוחנית, היא שעמדה בבסיס חטא העגל, החטא הגדול מכולם. מכיון שהעם תלוי לגמרי במשה הוא מאבד במהירות את סבלנותו כשהוא נעלם לזמן ארוך מדי, ובכך התלות מיתרגמת לנפילה רוחנית ולהאחזות בסמל אלילי.

לקורא את הפסוקים בפרשת יתרו נוצר הרושם שהאצלת הסמכויות ממשה על השופטים היא ירידה בקרנה של התורה וברמת המשפט שיזכו לו כלל ישראל, ונעשית רק בלית ברירה בגלל חוסר התועלת שבשבתו לבדו לדון את העם. הפן האידיאלי שיש בהפרטה זו נגנז ואינו מפורש בתורה, אך מופיע מפורש בדברי הנביא כשהוא מדבר על ימות הַשְׁלֵמָה דו עוֹד אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־אָחִיו לְאֹמֶר דְּפָעוּ סִלְסִיחֵי עוֹלָתוֹ לְמַקְטָנִים וְעַד גְּדוּלָם” (ירמיה ל”א, לג). מאידך אומר הנביא ישעיהו על המשיח:

וַיֵּצֵא חֲטָאֵי רֵעֵהוּ וְיִשְׂרֹעֵל יִשְׂרָאֵל וְנָצַר מִשְׁרֵי יוֹפֵי רִחְמָתָהּ עַל־יוֹדוֹת חַחַת תְּכַמֶּה וּבִינְהוֹת עֲצֵהּ וּגְבוּחַתָּהּ עֵתוֹ וְיִרְאֵתָהּ יְחֹוּ בִּירְנָאֵהוּ אֶלְמַר אֶה עֵינָיו יִשְׁפֹּלְסֹלְמִ שְׂמַע אָזְנָיו יוֹחֲשֵׁשׁט בְּצֵד קַחְהֵלְמִסְתָּ בְּמִי שׁוֹר לְעֵנֵי כְּאֵד אָנִי בְּשֶׁבֶט פִּי וּבִרְוֵת שְׂפָתָיו יִמְחַדְדֵי שְׂפָתָיו הוּא שֶׁרֵשׁ יִשְׂרָאֵל עַד לְנִסְעַם אֶמְלִי גוֹיִם שְׂדֵן הַיְתָה מְנַתְּוֹ כְּבוֹד” (י”א, א-ד; י’).

לא רק שהמשיח ישפוט כל איש מישראל, ועד העניים והדלים ביותר, אלא הרבה יותר מכך – כל העולם כולו יבוא אליו גוים יד ר’שו”. איך יהיה לו זמן וכח לכל זה? ועוד, איך הדבר מתיישב עם דברי ירמיהו ש’ל דו עוֹד אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ”?

נראה שהתירוץ הוא, שהמשיח – שבא כבר אחרי תיקון נשמות ישראל לפרטיותן, ובכלל זה תיקון האנושות כולה ביסודה – הנהגתו הכללית תשפיע באופן מיידי גם על הפרטים ובאופן שכל אחד ואחד

15. וכנודע שעיקר החטא נתאפשר ע”י שלא היו אדם ואשתו יחדיו, כי הנחש ידע שאם ידבר עם אדה”ר לא יצליח לפתותו, ודווקא בהיות האשה לבדה יכול לה. והדברים ארוכים בדברי סוד ואכ”מ.

16. ראה מאורות הרא”ה שם, שחוסר יכולתו של משה לרדת ולהאיר בתוך הבשר ע”י החוצפא, גרם את הקצף על ישראל. והיינו הך, כי הירידה להאיר בגשמיות היא עצמה הירידה אל הפרטיות.

ידע מדיבוריו של משיח את הנצרך לעניינו הפרטי כאילו הוא מדבר אליו ממש, ועל כן לא יצטרך לבוא לדבר עמו פנים בפנים ולהטריחו בעניניו. וכעין דברים אלו שמענו שהיו כבר אצל כמה גדולי ישראל, שהיה כל דיבור ודיבור שלהם מתחלק לשבעים ניצוצות, וכל תלמיד היה מרגיש כאילו הרב מדבר עמו ממש בפרטיות על עניניו, וכאילו לא שיחה אחת היתה כאן אלא שיחות רבות ומגוונות.¹⁷

עכ"פ אצל משה, שיכולת זו לא הייתה קיימת עדיין, התעורר צורך בהתפרטות של ההדרכה, שהיא בבחינת ניתוק ונסירה מהכלל הגדול עמ"נ לתת מקום לכל פרט ופרט בפני עצמו. ניתוק שהוא כאמור שרש השרשים של הנפילות הרוחניות והחורבנות של הדורות כולם.

ב.

פִּי תִאמַר בְּ לִבְבִּי הַגוֹיִם הָאֵלֶּה מִן נִבְּקָה אוֹכֵל לְהוֹרֵ יִשְׁמֵם? (ז', יז).

פסוק זה מתקשר לחטא המרגלים. ניתן לראות קשר בין פחדם זה של ישראל מההתמודדות עם ריבוי הגויים לבין חששו של משה (ויתרו) מהתמודדות עצמאית עם ריבוי הצפּוֹת (חֲכָם וּמַשֵּׁ אֶכְּם וְרַיָּבֶינְךָ יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִים. כשם שמשה אינו מצליח לראות איך הוא לבדו מסוגל להתמודד עם מספר רב כ"כ של אנשים ופניות ולתקנם כולם על נכון, כך ישראל, ממלכת כהנים וגוי קדוש, המשמשים כ'צדיקים' של האנושות וכמקשרים בינה לבין האלקות – כמשה ממש – אינם יכולים לראות איך הם יצליחו לתקן את האנושות כולה, להלחם לבדם בכל הגויים הקמים עליהם, להשמיד את אלו שצריך, ולהכניע את ליבם של האחרים לאביהם שבשמים.

כשם שמשה גייס מתוך כך עזרה מבחוץ, כך ישראל מגייסים לעצמם עוזרים ומתווכים בינם לבין הארץ וכיבושה, ונמנעים מהמגע הישיר עם הגויים, ע"י שליחת המרגלים. הריחוק שיוצרים המרגלים בין העם לבין הארץ גורם להתקררות ההתלהבות וליחס 'ריאליסטי' כלפי מהלך הכיבוש. ריאליזם שיוצר בסופו תחושת חוסר אונים מוחלטת.

הקשר בין חולשתו של משה לחולשתם של ישראל הוא ברור. אורו של משיח הכולל את הפרטים כולם באור הכלל, אור שטרם הופיע בשלמותו, הוא הגורם לראות את הפרטים (-הגויים, במקרה הזה) בריבויים כמעיקים ומאיימים, ועקב כך חוששים ישראל לעלות על במת ההסטוריה, לכבוש את א"י, טבור העולם, ולשלוט ממנה על האנושות כולה. חולשה זו היא עצמה – עפ"י המדרש רבה (ויקרא כט, פסקה ב) – חולשתו של יעקב אבינו שלא האמין ולא עלה בסולם, כיון שפחד שגורלו יהיה כשאר שרי האומות¹⁸, ובכך גזר על ישראל גלות ושעבוד לארבע מלכויות. חוסר האמונה בסגולתו של ישראל וביכולתו כיחיד לגבור על הרבים ולכונן מציאות אחרת, על טבעית, היא הגורמת לו להתפרד ולמלכותו להחתך (ממש כשם שהנהגתו של משה נחתכה לחתיכות עקב חולשתו), ולאומות העולם לקבל את שפע ההנהגה לא ישירות מעם ישראל אלא דרך ארבע המלכויות הכלליות, האימפריות, המפרידות את האחדות הישראלית לבחינות מחולקות ולזמנים מחולקים.¹⁹

17. ראה בס' חיי מוהר"ן פסקאות שנ"ח וש"צ. כמו כן מובא בספרי ברסלב שפעמים רבות הרגישו הנוכחים בעת אמירת התורה שהוא מדבר ממש מענייניהם הפרטיים כאו"א כפי עניינו ומסדרם באופן מופלא, וכאו"א היה מרגיש שמדבר רק אליו. כן מובא שדיבוריו וגילויי תורתו היו תלויים בנוכחים, ולעתים לא גילה חלק מסויים של תורה בגלל היעדרו של אחד התלמידים, אעפ"י שלכאורה אין קשר גלוי בין תורה זו לבין אותו תלמיד, ורק כשהגיע התלמיד המסוים אז סיים את התורה.

18. המדרש דורש את הפסוק מתהלים "בכל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו" (שם ע"ח, לב) על יעקב, אך פשט הכתוב מוסב – ככל הנראה מן ההקשר – דווקא על חטא המרגלים.

19. עפ"י הסוד ד' מלכויות שרשן ד' מחנות שכינה וד' דגלי מחנות ישראל. מלכות ישראל אחת היא אך היא מתפרטת לד' כיוונים, "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל", כנגד ד' קצוות הרוח. כשישראל אינם שולטים בעצמם אז מייד נמסרת המלכות לד' מלכויות

התשובה האלקית לפחד זה:

לאִזַּת יְרָא מְתוּחָהּ זָכַר אֶת אֲשֶׁר אֵלֶּיךָ הִחַל פָּרַעַה וְלִכְלֹם צַדִּיקִים סֹטֵת גְּדֹלַת אֲשֶׁר וְהָאֲחֻזָּה עֲמֻקָּתָהּ יִם וְהַיָּד הַתְּזוּקָה וְהַזֶּרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוּצָא אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָאֵל אֱלֹהֵיךָ לְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר אֵתְהַיָּר אֶמַּ פְּנֵיהֶם אֲתַעַרְץ מִפְּנֵיהֶם וְסִלְהֵיךָ בְּקֶרְבְּךָ אֵל גְּדוֹלוֹ וְנוֹרָא אֵלֶּיךָ הַגּוֹיִם תֵּאֲלַם פִּנְיָךְ מֵעַתָּה וְעַתָּה תוּכַל כְּלֹם מִפְּתָחֶיךָ בְּהַעֲלִיךָ תַּיִת הַשָּׁמַיִם וְתִנְחַם וְתִנְחַם פִּנְיָךְ וְהַמָּם מִהוּמָה גְּדֹלַת עַד הַשָּׁמַיִם וְדַחֲסָן מִלְּבַיִת מִבְּיַדְךָ וְהַאֲבֹד תֵּאֲשֶׁר מִמֶּם תִּתְחַלֵּט שְׁמִי אֵלֶּיךָ עַד הַשָּׁמַיִם דַּף אֶתְּם (דברים י"ז, יח-כד).

“הויא לך יך” הוא צירוף בחי תפארת ומלכות. ייחוד זה שהוא בישראל ייחוד משה ומשיח הוא גדול ונורא, כולל הוא את הכלליות עם הפרטיות, אתהאסת (זו הַמַּפְתִּיחַ ים) ואת הטבע (לא תוכל פֶּלֶת מִהָרַף וְגו') בכפיפה אחת. כשעם ישראל יתרגל לחיבור זה, לא ידע עוד מורא. כאמור, ישראל לא היו בשלים לגמרי לחיבור גדול ונורא זה, ולכן תמיד הטלטלו בין נס לטבע, בין בטחון גמור בהזנחתו סוחפים לבין השענות מוגזמת על הריאליה הטבעית. 'ריאליזם' זה של המלכים הוביל לכריתת בריתות מפוקפקות עם מעצמות התקופה, בריתות שגרמו לסחף תרבותי ודתי שהביא בסופו של דבר לפירוק מלכות ישראל. כך היה בבית ראשון ובבית שני. מלכי ישראל נחלקו למלכים 'קנאיים' ומלכים 'פלורליסטיים', אלו המקנאים לה' ותורתו ונלחמים נגד כל תערובת, ומוכנים לחרף נפשם בהסתכנות ניכרת כנגד העמים והאימפריות, ולעומתם החוששים מן הגויים ומתרפסים כלפי תרבותם. אף חז"ל נחלקו באשר לדרך ההתנהלות הנכונה כלפי האימפריה השלטת (מחלוקת ר"י בן קיסמא ור' חנניה בן תרדיון, ומחלוקת ר' יהודה ור' שמעון במס' שבת).

ג.

הַשָּׁמַיִם לְיָדְךָ פֶּן תִּנְקֶשׁ אֶתְרֵי הַשָּׁמַיִם מִהַפְּשִׁיךְ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵי יָם לְאֹמְרֵי יֵכָה יַעֲבֹד הַגּוֹיִם הָאֵלֹהֵי אֶתְאֵלֹהֵי יָם וְאַעֲשֶׂה בְּפָנָיו אֲנִי (י"ב, ל).

הריבוי העצום של עבודות לאלהים גורם חלישות הדעת לעם ישראל. לא יתכן – אומר היהודי – שכל הריבוי הזה הוא לשווא, ורק העבודה שנמסרה לנו היא האמתית. הרי מרגישים אנו שניצוצות של אמת יש גם במלוא הגויים, ואילו עבודתנו, עם כל זיכוכה ואורה הגבוהה הינה כוללנית מאוד וחדגונית, ובאורה הכללי נבלעים הפרטים ולא יראו חוצה.

שהם ד' מחנות שכינה בדרגה נמוכה יותר שלהן, בבחינת פירוד (במקום ובזמן). ראה: זוהר ח"א, רת, א; נצח ישראל פ"א, גבורות ה' עמ' רעא, ועוד; לקוטי מוהר"ן ל, ו; לקוטי תורה לאדה"ז בלק ד"ה מי מנה. – ושם מבאר שישאלהם בו זמנית בבחי' מספר (והיה מספר בני") ולמעלה בבחי' מספר (אשר לא יספר), בסוד סוף אצילות ותחילת בריאה. ועפ"ז יובן בלכולו של יעקב (וכן משה), כי סבר שאם הם בבחי' מספר אזי הולכים לפי חוקי המספרים ולכן סופם לירד, היינו שיש כמות למלכותם, ולא השיג איך שיש כאן נשיאת הפכים אמיתית, היינו שגם כשהם יורדים לבחי' עלמא דפירודא בחי' מספר, עכ"ז הם גם בבחי' "אשר לא ייספר", בחי' א"ס, ולכן אין סוף למלכותם, וכן אין צריכים לירא מריבוי העצום של העמים וכוחם הגשמי. וכן משה, אעפ"י שתייחס לפרטים שהם בבחי' מספר אעפ"כ יכול לאגדם יחד בבחי' אין מספר כי באמת נשארים הם אחד גם בפירודם. ומה שלא השיגו זאת הוא כי מדרגה זאת שייכת דייקא לעניין משיח שהוא מדרגת היחידה כמבואר בחסידות.

מאידך, גם ישראל לא יפותו עוד לעבוד את ה' ככל הגויים, כי יראו איך תורתם ועבודתם באמת כוללת את עבודת כל הגויים באופן נעלה מאוד:

”משיח יפרש תורת משה, בזה שיתגלה החיזיון בעולם איך יונקים כל העמים והמפלגות האנושיות את לשד חייהם הרוחניים מהמקור היסודי האחד, ומכל מקום יתאים התוכן לרוח כל אומה ואומה על פי תולדותיה, וכל עניניה המיוחדים, המזגיים והאקלימיים, וכל פרטי השינויים האיקונומיים והתכונות הנפשיות לכל שינוייהן, עד שהעושר של הפירוט לא יהיה חסר מאומה. והכל יהיה מתאגר ויונק ממקור אחד, בידידות עליונה וביטחון פנימי איתן. ד' יתן אומר המבשרות צבא רב, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות. וההתיישבות המוחלטה של האיחוד הרוחני של כל העולם האנושי, בצורה המקיימת את כל הטוב של החופש הפרטי, האישי והקיבוצי, היא התחלה למה שהוא יותר נעלה ונשגב - להרעיון הגדול הנובע מגילוי האחדות העשירה של כל ההויה כולה, בכל זיוה, חינה ויופיה, ובכל מתקה ועינוגה, וכל הוד רעננותה ורעם גבורתה, בשפעת חסדה ועליצות שלותה העליונה” (ערפלי טוהר, עמ' סג).²¹

ירידתם של ישראל לגלות באה לשם כך, לשם איסוף ניצוצות הקודש הבלועים בתרבויות כל העמים והכללתם בתוך עבודת ישראל גופה בפועל ממש. ההכללה, שהיתה סגולתם של ישראל מאז ומקדם, ושגרמה להם להמשך כה חזק אל דרכי הגויים שמסביב, הופכת להיות חיבוק ממשי שישראל מחבקים את כל האומות מתוך היכרות רבת שנים ואינטימית עם כל יסודותיהן התרבותיים, והתכתם אל תוך תרבות ישראל עצמה באופן ממשי ובלתי נפרד. **וְעַד כִּי צִהָה הָאָרֶץ וְעַד כִּי צִהָה הָאָרֶץ, עָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּ אֶת הַנְּאֻמָּה וְאֶת הַנְּאֻמָּה יְדָעוּ אֶת הַנְּאֻמָּה** (דברים כ"ח, סד). קללה זו בפרשת התוכחה היא גם ברכה נסתרת. מהלך הליקוט והפנמת תרבויות העמים שבגלות הוא עצמו המוליך אל הגאולה השלמה, שבה כוללים ישראל בפועל את נשמת כל האומות²², ומוכשרים לכן להנהיגם בדרך ישרה בפרטי פרטות, מבלי לאבד דבר.

ד.

וְכִי תִאמְרוּ בְּלִמְסַחֲרֵי עַתָּה הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבֶּר רֹאֵה'?" (י"ח, כא).

משה מזהיר את העם מפני נביאי השקר. אבל העם שואל – איך נדע מיהו נביא השקר ומיהו נביא האמת? הריבוי הגדול של נביאים, חוזים, אסטרולוגים, מתקשרים וכו' יוצר ריבוי של תפיסות רוחניות, הדרכות ותורות. היהודי מתבלבל ושואל את עצמו: איך אדע להבדיל מהו דבר ה' ומהו הפכו? גם כאן חבוי חוסר אמונה ביכולת להתמודד עם ריבוי של תפיסות רוחניות סותרות ולהכריע בעד הנבואה האמתית. נביאי השקר מושכים ומפתים את העם, כאז כן היום. נבואת השקר היא אחת הסיבות המובהקות לחורבן בית ראשון, ובדומה לה גם משיחיות השקר ונבואות השקר של החוזים הנוצרים והאיסיים בסוף ימי בית שני.

התיקון היסודי לכך יבוא רק בימים אשר לא יהיה אור יקרות וקפאון, ונבואת ה' תהיה שפוכה על כל וְהַיְשָׁאֲרוּ יְכֵן אֶשְׁפֹּרֶה אֶת רוּחִי עַל כָּל בְּשָׂרָא וּבְנִיכָם וּבְנֹת יְכֵם וְנִיכָם תִּלְמְוִת יִתְּלַמוּן,

21. ושמונה קבצים בקובץ ב', קעז.

22. וראה אורות ישראל פ"א, א; פ"ה, ג, יא.

ב. חור. יכּם תּוּינּוּת יר. או" (יואל ג', א). את ידיעת דבר ה' לא יקבל האדם מבחוץ ע"י נביא אלא מתוך עצמו, ובכך יוסרושלאשיתקבציהו עוד א. יש א. ת. ר. ע. הו. ו. א. יש א. ת. א. ח. יו. לאמר ד. עו. א. ת. ה. פ. י. כולם יד. עולאמתקניט נם ו. ע. ד. ג. ד. ל. ס. ג. א. ה. (ירמיה ל"א, לג). הדבר קשור קשר הדוק בנאמר לגבי פסוק ה'איכה' הראשון: בעיית נביאי השקר יסודה בתלות של ישראל במשה רבנו ובשאר הנביאים ממלאי מקומו. עמידתם הרוחנית העצמאית של ישראל תביא לקשר ישיר של כאו"א מהם עם ריבוננו של עולם, ובכך לא יהיה עוד מקום לשקרנים להתעותם.

הגלות הארוכה, בה דבר ה' נסתם ואין חזון נפרץ, ההשגחה האלקית נעלמת ונדמה שעזב ה' את הארץ, מחייבת את היהודי להעמיק את קשרו העצמאי עם ריבוננו וללמד את עצמו להקשיב את קול אלקים הקורא לו מתוך העולם ומתוך מציאותו הפנימית. קשב ארוך זה מוביל אותו למערכת יחסים אינטימית ואישית עם ריבוננו, מבלי הצטרפות לסרסורים בינו לבין אלקיו.

ה.

א. יכה יר. דף א. ת. ד. א. לף ו. ש. נים יניסו ר. פאבקהלא פ. י צור. ס. מ. כ. ר. ס. והס. ג. יר. ס. ? (ל"ב, ל)

פסוק זה משירת האזינו עוסק כבר בשלבי החורבן עצמו. הפלא מתהפך: במקום שיהודי אחד ירדוף אלף גויים, גוי אחד רודף אלף יהודים. חוסר ההצלחה להבין את האחדות שבתוך הריבוי והריבוי שבאחדות, גורם לישראל נפילות רוחניות וגשמיות עד שמאבד הוא לחלוטין את כוחו ואת קשרו באלקיו, ואז מופיע הפלא באופן מהופך, כנגד ישראל.

אך גם זה בא כדי ללמדנו את אותו הלקח עצמו: כי לא בכח יגבר איש. הכמות הריבוי. ית איננה העיקר, כמות מועטה ביותר עשויה לכלול בתוכה ריבוי עצום. התפוררות עם ישראל ומנוסתם לפני הגויים גורמת להם להכיר בכך, בדרך השלילה, כי למיעוט יש את כוח הריבוי. ע"י הכרה חודרת זו הבאה אליהם במידת הדין הקשה, תוכל תודעתם לז. תקן, ויוכלו לשוב אל ארצם מאוחר יותר ולכלול בתוכם את כח האומות כולם. גם משה יחזור ויפיע אז עם המשיח כשהוא כולל בתוכו את הארת פרטי נשמות ישראל. אחדות זו של הפרט עם הכלל היא ייחוד הייחודים, חיבור הייחוד העליון עם הייחוד התחתון.

למשעות המילה 'איכה'

על דרך הרמז, ניתן לפרש בכמה צורות את המילה 'איכה', וכולן מתקשרות לנושאים שהועלו לעיל בפסוקים:

- א. בפשוטה, המילה איכה הינה שאלת 'איך?', לאמור: איך עושים את זה? ואכן, זוהי השאלה המרכזית בעניין דנן: מהי הדרך לחבר את הפרט עם הכלליות, את האחדות עם הריבוי, ואת הנס עם הטבע? מהו סודה של האיכות הגוברת על הכמות? - הבנת מהותה של הדרך ושל האיכות הנעלמת הזו, ובנייתה במציאות הממשית, היא סוד הגלות הארוכה וסוד הגאולה.
- ב. על דרך הסוד: איכה - אי כ'ה. כה היא מידת המלכות, בסוד "כה אמר ה'". היעלמותה של מידת המלכות, אלקיותה, וקשרה עם מידת התפארת. הבעייתיות שבגילוי פנימיות המלכות היא שרש החורבנים - מה שחורז את ספר שיר השירים כולו עפ"י הסברו המדרשי. "גן נעול אחותי כלה, גן נעול מעיין חתום" - הוא החותם של המלכות, הלבנה המתמעטת ונעלמת, סוד בוצינא דקרדינותא, מרכז הא"ס - בלשון האריז"ל, והופעתו ע"י צמצום אוא"ס לצדדים.

- ג. ועוד ע"ד הסוד: איכה – אך י"ה. אך בא תמיד למעט. רק שם י"ה הוא השלם והמתייחד, כתרין ריעין דלא מתפרשין לעלמין. מה שאין כן אותיות ו'ה שלשם, אינן עדיין מיוחדות בייחוד שלם, מבחינתנו עכ"פ. "כי יד על כס יה, מלחמה להוי' בעמלק מדור דור" – נשבע הקב"ה שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיימחה זרעו של עמלק. עמלק שהוא הכנף המכסה על הפנים, מונע את גילוי שם הוי' במלואו. עומד הוא באחורי הדעת וקוטע את החיבור בין אותיות י"ה לאותיות ו'ה, וממילא גם את החיבור בין אותיות ו'ה עצמן, היינו ייחוד ת"ת ומלכות. כל זה נובע מהעובדה שבריאית והנהגת עוה"ז היא בסוד החכמה, "בראשית – בחכמתא", ראשית חכמה יראת ה', "והאלהים עשה שיראו מלפניו", סוד יראה עלאה. ולכן – אך י"ה, רק חכמה ובינה בראו את העולם ומנהיגות אותו, ואין בכחן להתגבר לגמרי על הפירוד. משא"כ אור הכתר, שיתגלה לעתיד, בעולם שכולו ארוך, יוצר ייחוד ארוך המתפשט על כל דרגין, ומקיף כולם בשווה. אז נמחה שרשו של עמלק, שרש הפירוד והשניות.
- ד. המשך הנ"ל: איכה – איה כ'. כ' הוא כתר (רע"מ פנחס רנה, ב), וכנ"ל שהיעלמות הכתר בחכמה ובינה הוא שרש כל הפגמים. בית שלישי שייבנה בסוד הכתר²³, שהוא סוד נשיאת הפכים, לא יחרב, כי הוא מעל שרש השבירה, בעולם העקודים.

ובפנימיות כל הפירושים הנ"ל הם אחד, כי העלמות המלכות היא העלמות הכתר, כי "נעוץ סופן בתחילתן" (ס' יצירה), "כתר איהו כתר מלכות" (הק' תקו"ז), מלכות דא"ס היא סוד הכתר דאצילות והיא מקום גילוי העצמות שלמעלה מבחי' אור, פסוה' ש' י' לא י' ח' ש' י' מ' מ' י' ה' הופעת האלקות האינסופית בתוך הממשות הסופית, בבחי' בלי גבול בתוך גבול, היא עניין הכתר עצמו, הופעת הטוב מתוך הרע והשבירה.

פגם גילוי המלכות הוא שרש הפגם בחיבור בין משה למשיח, וממילא שרש פגם נשמות ישראל, התלויות בין שמים לארץ.

פגם המלכות הוא הסיבה לפחדם של ישראל להכנס לא"י ולהתגבר על האומות.

פגם המלכות הוא הסיבה להתרפסותם של ישראל כלפי תרבות האומות וחוסר הצלחתם לכלול את כל התרבויות בתוך תרבותם באופן כללי שהוא גם פרטי.

ופגם המלכות הוא הסבה לפגם בדבר ה', בנבואה של אספקלריא דלא נהרא, וחוסר הצחצוח של מידת 'כה' שלא מצליחה להתאחד עם מידת 'זה', זה הדבר אשר דיבר הוי'. ולעתיד יתעלו כולם למדרגת אספקלריה המאירה של משה רבנו: "עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר (ישעיהו כז) ב' יו"ם ה' הוא ה' ג' א' להקנותו לו' ו' יו"ש ק' ע' ו' ה' נ' ג' י' ה' ו' נ' ש' מ' ת' ה' ב' ישוע' תו' " (סוף מס' תענית).

סוף דבר

יום ט' באב הוא יומה של מידת המלכות, הוא היום בו היא נעלמה ונסתלקה לשמי מרומים, הוא היום בו אנו מקוננים על חסרונה, גלותה ופגמיה, והוא היום בו אנו קוראים לשדב"י שוב י ה' שול' מ' ית' שוב י שוב י ו' נ' ז' ה' ב' י'". הכאב על העדר המלכות קורע את הלב, והצער האלקי על פגמיה גם הוא מתגבר ושובר את הכלים, גם את הכלים המהודרים ביותר, בתי המקדש הראשון והשני.

23. ראה מאמר הגאולה לרמח"ל.

ב. צע אַמֶּרְתוּ (איכה ב), 'בזע פורפירא דיליה', (מדרש שם). כי בודאי אין הבית המקדש יכול לסבול כבודו וגאוותו יתברך, כמו שכתוב (מלכים א, ח) וְשָׂפָהּ פְּהִים וְשֵׁמֶי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכָּלְפוּ לִדְבַר אֶף כִּי הַיְתָה הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ יי"ו וכו'. רק מחמת אהבת ישראל צמצם והלביש את גאותו כדי להשרות שכינתו בבית המקדש כדי לגלות מלכותו" (ליקוטי מוהר"ן ריט).

אך מחמת חוסר שלמותם של ישראל, שהם הם מלכות ה', אז נקרע הלבוש והצמצום, ביתה של המלכות, והיא חזרה ונעלמה. וכשתישלם המלכות, אז ביום זה עצמו היא תופיע בכליל הדרה בביתה החדש והאמיתי.

"מלכותך מלכות כל עולמים" – המלכות היא שרש כל העולמות וכל הפרטים, נקודה אחת שמתפשטת לרבי רבבות עולמות ונשמות. כולם מתראים בה, שומרים על ייחודיותם, אך גם עולים עמה ונכללים בעצמות אור א"ס בייחוד וכללות אחת בייחודא שלים:

"כד עייל שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת מסטרא אחרא, וכל דינין מתעברין מינה, ואיהי אשתארת ביחודא דנהירו קדישא, ואתעטרת בכמה עטרין לגבי מלכא קדישא, וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כלהו ערקין, ולית שולטנו אחרא בכלהו עלמין, ואנפאה נהירין בנהירו עלאה, ואתעטרת לתתא בעמא קדישא, וכלהו מתעטרן בנשמתין חדתין. כדין שירותא דצלותא לברכא לה בחדוה בנהירו דאנפין, ולומר: ברכו את יי"ו המבורך" (זוהר ח"ב, קלה, ב).